

УДК 159.92

Наталія Шмілик

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ФАКТОРІВ НА РІВЕНЬ СУБ'ЄКТИВНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО МАТЕРИНСТВА

Нинішня ситуація у сфері відтворення населення України характеризується тривалою депопуляцією із суттєвим погіршенням якісних характеристик здоров'я населення, передусім репродуктивного. Експерти з психології материнства солідарні у тому, що в умовах економічної кризи та військового конфлікту виникає ризик погіршення основних показників у репродуктивній сфері, а поточна ситуація ставить під загрозу збереження репродуктивного здоров'я нації в цілому. Зважаючи на це, проблема материнства нині повинна розглядатися не лише як суто медико-соціальна, але й як така, що потребує глобальнішого вирішення і зумовлює необхідність подальших наукових пошуків.

Обговорюючи стратегію державної політики у сфері репродуктивного здоров'я нації, було презентовано результати незалежного оцінювання виконання Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 р., проведеного фахівцями проекту USAID «Репродуктивне здоров'я в Україні» спільно з провідними експертами у сфері репродуктивного здоров'я та, материнства і дитинства з державних органів управління, медичних і навчальних закладів, а також представниками громадського сектора. Згідно зі статистичними даними, офіційними звітами МОЗ і міжнародних організацій, послідовне впровадження програми наблизило Україну до виконання цілей розвитку тисячоліття, безпосередньо пов'язаних із забезпеченням репродуктивного здоров'я. Так, чинна програма сприяла зниженню материнської смертності, неонатальної та малюкової смертності. Також було покращено доступ до інформації з питань репродуктивного здоров'я молоді та підлітків. А це сприяло збільшенню застосування сучасних методів контрацепції та зниження числа абортів і захворюваності на інфекції, що передаються статевим шляхом.

Водночас дані звітів засвідчують, що, не зважаючи на значні позитивні зрушення, основні показники репродуктивного здоров'я в Україні все ще не відповідають показникам у країнах Європейського Союзу. Тому важливо, щоб досягнуті результати були не лише збережені, але й покращені. При цьому одними з основних завдань визначено

психолого-педагогічний супровід і підтримку вагітних жінок. Акцентується увага на необхідності підвищення статевого виховання населення та створення системи інформаційного забезпечення з питань безпечного материнства, відповідального батьківства, здорового способу життя; сприяння народженню бажаних дітей в оптимальний віковий період жінки; виховання в молоді належного ставлення до сім'ї та підготовки до виконання батьківської ролі.

Саме тому метою нашого дослідження є застосування комплексного мультидисциплінарного підходу, при якому б враховувались як особистісні особливості жінки, так і культурні, соціальні та сімейні чинники, історія її життя, особливості адаптації до шлюбу, рівень фізичного та психічного здоров'я. Вирішення даного завдання допоможе прогнозувати особливості становлення та рівень психологічної готовності до материнства і будувати індивідуально орієнтовану програму психолого-педагогічної допомоги.

Огляд сучасного стану досліджень в області психології материнства дозволяє констатувати існування цілого ряду напрямів вивчення цього явища. А це, у свою чергу, свідчить про актуальність цієї теми в сучасній зарубіжній і вітчизняній науці та практиці. Так, досліджуються значущі особистісні характеристики майбутньої матері (Н. Авдєєва, В. Брутман, С. Еніколопов, С. Мещерякова, М. Панкратова) [2; 3]; виділяються чинники й умови психологічного ризику для майбутнього розвитку дитини (О. Копил, Л. Баз, О. Баженова) [1]; проводиться системне вивчення мотиваційних основ материнської поведінки (Г. Філіппова) [3], розробляються біопсихосоціальні концепції девіантного материнства (В. Брутман, М. Радіонова, Г. Філіппова) [2; 3], робляться спроби організації пренатального виховання в руслі ідеології психоаналізу й трансперсональної психології (Ю. Шмурак) та ін.

У нашій роботі суб'єктивна (психологічна) готовність до материнства (далі – ПГдоМ) розглядається як функціональна система, яка історично й онтогенетично сформувалася, володіє структурою і логікою розвитку, існує як у потенційній, так і в актуальній формі та відображає готовність психіки жінки до материнства як діяльності. ПГдоМ володіє еволюційним, соціальним і особистісно-екзистенційним сенсом, забезпечуючи в актуальній ситуації материнства умови для розвитку дитини та подальшого саморозвитку жінки як особистості.

Досліджуючи особливості рівня сформованості готовності до материнства жінок із різним типом переживання вагітності, не можна не

зупинитися на соціальних факторах, які детермінують дані особливості. До них ми віднесли: матеріальне становище, соціальний стан, освіту; вік; сімейний стан і запланованість вагітності.

Проведений аналіз матеріального становища вагітних жінок дозволив з'ясувати, що у виділених нами 3 групах жінок із різними рівнями психологічної готовності до материнства, диференційованих на різних стилях переживання вагітності та цінності дитини, немає статистично значущих відмінностей.

У жінок з адекватним стилем переживання вагітності оцінка матеріального становища дорівнює 3,54, у жінок із тривожним (амбівалентним) стилем середня оцінка є навіть трохи вищою – 3,58, а в майбутніх мам з ігноруючим стилем – 3,17.

Статистична обробка результатів за критерієм H показала, що $H_{\text{емп.}}=2,98$ при $H_{\text{табл.}}=7,9$, що свідчить про незначущі відмінності між виділеними трьома групами вагітних жінок і дозволяє зробити висновок про незначущість впливу матеріального чинника на рівень сформованості психологічної готовності до материнства. Відмінності в оцінці свого матеріального становища не значущі й між жінками, котрі вперше завагітніли та тими, у котрих вже є діти, так як $H_{\text{емп.}}=5,3$ при $H_{\text{табл.}}=7,9$.

При вивченні вікового аспекту окреслилася тенденція, що при збільшенні середнього віку жінок зростає рівень психологічної готовності до материнства. Так, у жінок з адекватним стилем переживання вагітності середній вік – 25,81 р.; із тривожним (амбівалентним) стилем – 24,95 р.; з ігноруючим – 24 р. Проте вищеописана тенденція не є статистично значуща, тобто при порівнянні вікових груп вагітних жінок $H_{\text{емп.}}=1,04$ при $H_{\text{табл.}}=7,9$, що свідчить про відсутність статистично значущих вікових відмінностей. На наш погляд, незначущість відмінностей можна пояснити достатньо великою різницею вікових даних у кожній із груп вагітних жінок. Таким чином, можна стверджувати, що на рівень психологічної готовності у виділених нами трьох групах жінок із різними стилями переживання вагітності не впливає віковий аспект.

Порівняльна характеристика оцінки сімейного стану вагітних жінок із різними рівнями психологічної готовності до материнства подана у таблиці 1. Аналіз сімейного стану вагітних (табл. 1) свідчить, що між групами жінок практично не спостерігається відмінностей у стилях переживання вагітності. Отже, сімейний стан не впливає на стиль переживання вагітності та на рівень психологічної готовності до материнства.

Це доводить і статистична обробка отриманих результатів. Ми виходили з того, що присвоїли офіційно зареєстрованому шлюбу 2 ба-

ли, цивільному – 1 бал, відсутності шлюбу – 0 балів і провели статистичну оцінку значущих відмінностей трьох виділених груп за критерієм Крускала–Уолліса.

Таблиця 1

**Порівняльна оцінка сімейного стану вагітних жінок
із різними стилями переживання вагітності**

Сімейний стан	Адекватний стиль переживання вагітності	Тривожний (амбівалентний) стиль переживання вагітності	Ігноруючий стиль переживання вагітності
Замужем	88,6%	86,2%	86%
Цивільний шлюб	5,7%	6,9%	7%
Не замужем	5,7%	6,9%	7%

Було встановлено, що $N_{\text{емп.}}=1,04$, що значно менше $N_{\text{табл.}}=7,9$. Це доводить, що групи жінок із різними рівнями психологічної готовності не відрізняються за сімейним станом.

Ми також прослідкували ступінь впливу на рівень психологічної готовності до материнства запланованої чи несподіваної вагітності. При зіставленні результатів у трьох виділених групах ми отримали $N_{\text{емп.}}=0,1$, що значно нижче $N_{\text{табл.}}$, тобто виділені групи не мають статистично значущих відмінностей за даним чинником.

Досліджуючи вплив отриманої освіти на стиль переживання вагітності, можна відзначити тенденцію, що зі зростанням рівня психологічної готовності до материнства зростає відсоток жінок із вищою освітою (табл. 2).

Таблиця 2

**Порівняльна оцінка рівня освіти вагітних жінок
із різними стилями переживання вагітності**

Рівень освіти	Адекватний стиль переживання вагітності	Тривожний (амбівалентний) стиль переживання вагітності	Ігноруючий стиль переживання вагітності
Вища	58,8%	46,4%	35,3%
Незакінчена вища	5,8%	0%	5,9%
Середня спеціальна	17,6%	25%	53%
Середня	17,6%	28,6%	5,9%

Слід зазначити, що дана закономірність також статистично незначуща. Присвоївши вищій освіті 4 бали, незакінченій вищій – 3 бали, середній спеціальній освіті – 2 бали і середній освіті – 1 бал, ми простежили значущість відмінностей між трьома групами вагітних жінок за критерієм Крускала – Уолліса. $N_{\text{емп.}}=1,08$, що значно менше $N_{\text{табл.}}$. Це доводить факт незначущого впливу рівня освіти на стиль переживання вагітності та рівень психологічної готовності вагітної до материнства.

Аналізуючи соціальний статус вагітних жінок у трьох виділених нами групах, ми бачимо, що групи з адекватним і тривожним (амбівалентним) стилем переживання вагітності практично не різняться. Відмінності спостерігаються лише у групі з ігноруючим стилем переживання вагітності. Серед жінок цієї групи великий відсоток безробітних, низький відсоток службовців і немає приватних підприємців (табл. 3).

Таблиця 3

Порівняльна оцінка соціального статусу вагітних жінок із різними стилями переживання вагітності

Соціальний статус	Адекватний стиль переживання вагітності	Тривожний (амбівалентний) стиль переживання вагітності	Ігноруючий стиль переживання вагітності
Службовець	58,8%	53,3%	17,6%
Студентка	12%	14%	17,6%
Приватний підприємець	3%	3,6%	0%
Робітниця	17,6%	10,7%	29,4%
Безробітна	5,9%	7,1%	35,3%
Домогосподарка	3%	10,7%	0%

Зважаючи на відсутність відмінностей серед жінок у суб'єктивній оцінці свого матеріального становища, можна припустити, що жінки з ігноруючим типом переживання вагітності навіть за відсутності роботи не відчують фінансових труднощів, отже, вони краще матеріально забезпечені, мають краще соціальне становище (дружини підприємців, чиновників), ніж більшість жінок в інших виділених нами групах. Або навіть за відсутності роботи і постійного заробітку жінки даної групи задоволені своїм матеріальним становищем і не роблять спроб його змінити. Таким чином, відсутність професійної зайнятості у жінок з ігноруючим стилем переживання вагітності свідчить про відсутність у них активної життєвої позиції. Загалом можна стверджувати, що соціальний статус жінки не здійснює

значного впливу на формування рівня психологічної готовності до материнства. Суттєво впливає активна особистісна життєва позиція жінки.

Таким чином, можна зробити висновок, що соціальні фактори й умови не здійснюють значного і вирішального впливу на стиль переживання вагітності, а отже, й на рівень психологічної готовності до материнства даних жінок. Суттєвіше впливає активна особистісна життєва позиція жінки. Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у комплексному аналізі та виявленні всіх факторів, об'єднаних у цілісні конструкти, які б відображали взаємозв'язок різних якостей і їх цілісної динаміки у конкретної жінки.

Посилання:

1. *Баженова, О. В.* Готовность к материнству: выделение факторов, условий психологического риска для будущего развития ребенка / *О. В. Баженова, Л. Л. Баз, О. А. Копыл* // Синапс. — 1993. — № 4. — С. 35-42.
2. *Брутман, В. И.* Формирование привязанности матери к ребенку в период беременности / *В. И. Брутман, М. С. Радионова* // Вопросы психологии. — 1997. — № 7. — С. 38-47.
3. *Мещерякова, С. Ю.* Психологическая готовность к материнству / *С. Ю. Мещерякова* // Вопросы психологии. — 2000. — № 5. — С. 18-27.
4. *Филиппова, Г. Г.* Материнство: сравнительно-психологический подход / *Г. Г. Филиппова* // Психологический журнал. — 1999. — Т. 20. — № 5. — С. 81-88.
5. *Berns, B.* The Different Faces of Motherhood / *B. Berns, F. Hay.* — N. J. : Plenum Press Corp., 1988. — 25 p.

References (transliterated and translated):

1. *Bazhenova, O. V., Baz, L. L., Kopyl, O. A.* Gotovnost' k materinstvu : vydelenie faktorov, usloviy psihologicheskogo riska dlia budushchego razvitiya rebenka (Ready for Motherhood : the allocation of conditions and psychological risk factors for the child's future development) // Synapse, 1993. No 4. P. 35-42.
2. *Brutman, V. I., Radionova, M. S.* Formirovanie priviazannosti materi k rebenku v period beremennosti (Formation of a mother-to-child attachment during pregnancy) // Issues of Psychology, 1997. No 7. P. 38-47.
3. *Meshcheriakova, S. Yu.* Psihologicheskaja gotovnost' k materinstvu (Psychological readiness for motherhood) // Psychological Journal, 2000. No 5. P. 18-27.
4. *Filippova, G. G.* Materinstvo : sravnitel'no-psihologicheskij podhod (Motherhood: a comparative and psychological approach) // Psychological Journal, 1999, Vol. 20, No 5. P. 81-88.
5. *Berns, B., Hay, F.* The Different Faces of Motherhood. N. J. : Plenum Press Corp., 1988. 25 p.

Стаття надійшла до редакції 24.05.16

Н. Шмілик

Вплив соціальних факторів на рівень суб'єктивної готовності до материнства

У статті акцентується увага на застосуванні комплексного мультидисциплінарного підходу при супроводі вагітних жінок, вивчається ступінь впливу

ву соціальних факторів і умов (матеріальне становище, соціальний стан, освіта, вік, сімейний стан і запланованість вагітності) на рівень сформованості психологічної готовності до материнства. На основі отриманих результатів дослідження впливу матеріального становища, соціального стану, освіти, віку, сімейного стану і запланованості вагітності на рівень сформованості психологічної готовності до материнства та стиль переживання вагітності автор статті робить висновок, що соціальні фактори й умови не здійснюють значного і вирішального впливу на стиль переживання вагітності, а отже, й на рівень психологічної готовності до материнства даних жінок. Суттєвіше на стиль переживання вагітності та рівень психологічної готовності до материнства впливає активна особистісна життєва позиція жінки.

Ключові слова: материнська сфера, типи переживання вагітності, психологічна готовність до материнства, соціальні чинники, матеріальне становище, соціальний стан, освіта, вік, сімейний стан, запланованість вагітності.

N. Shmilyk

Impact of Social Factors on Level of Subjective Readiness for Motherhood

The article focuses on the application of the integrated multidisciplinary approach to accompaniment of pregnant women, and deals with the degree of influence of social factors and conditions (financial status, social status, education, age, marital status and plans for pregnancy) on the level of formation of psychological readiness for motherhood. Based on the results of the study of influence of financial position, social status, education, age, marital status and plans for pregnancy on the level of formation of psychological readiness for motherhood and on the style of pregnancy experience the author concludes that social factors and conditions are not engaged in significant and decisive influence on the style of pregnancy experience, and therefore on the level of psychological readiness for motherhood of these women. A woman's active personal life position has more essential impact on the style of pregnancy experience and the level of psychological readiness for motherhood.

Key words: parent scope, types of pregnancy experiences, psychological readiness for motherhood, social factors, financial situation, social status, education, age, marital status, plan for pregnancy.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник С. М. Вдович